

УДК 811.124(07)

**ПАРЕМІОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ
ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ У ВИШАХ**

О.І.Кудінова

*кандидат філологічних наук, доцент,
Ізмаїльський державний гуманітарний університет*

Мета статті – продемонструвати плідність пареміологічного підходу у вивченні латинської мови, який дозволяє покращити здібності студентів та їх ефективність у професійній і суспільній діяльності. Доводиться, що використання у навчальному процесі латинських прислів'їв, сентенцій, афоризмів не тільки сприяє успішному засвоєнню лексичного та граматичного матеріалу, але і розвиває інтелект, здатність бачити суть речей, вибудовувати причинно-наслідкові зв'язки і загальну картину світу, тобто якості, необхідні для майбутнього фахівця. Розроблена методика викладання латинської мови будується на основі методик викладання живих іноземних мов і передбачає переваги активних методів над пасивними.

Ключові слова: латинська мова, паремія, європейська культура, екстралінгвістичні здібності, інтерлінгвістичний аспект.

Латинська мова, плідно функціонуючи далеко за рамками періоду Римської імперії, відчутно вплинула не тільки на розвиток мов і літератур сучасної Європи, але й на весь гуманітарний спадок людства. Відтак її місце і роль у сьогоденній культурі неможливо переоцінити. Виступаючи у якості європейської *lingua franca* протягом майже півтори тисячі років, латинська мова переконливо довела свою спроможність бути засобом спілкування, здатним пристосуватися до найрізноматніших умов і потреб суспільства.

Саме тому навчання латини у вищих навчальних закладах має велике значення для реалізації завдань «забезпечення суспільства освіченими, творчими та активними особистостями, здатними до самовдосконалення, взаємного порозуміння з носіями різних мов та культур на благо своєї країни» [1]. Викладання цієї мови у вищій школі слід розглядати як інструментарій, необхідний для досягнення не тільки мовної, але й екстралінгвістичної мети, яка полягає в залученні студентів до цінностей європейської культури взагалі й насамперед до досягнень античної цивілізації як основи подальшого розвитку людства. Розглядаючи проблему інтегрованості латинської мови і культури, фахівці припускаються такої думки: «Якщо є вірним відомий принцип мовної відносності Сепіра Уорфа, який говорить, що кожна людина бачить світ так, як їй пропонує її мова, нам залишається лише визнати, що культура стародавнього Риму, її глибинна суть спочатку закладені в латині та іманентно присутні в ній» [2]. У зв'язку з вищезазначеним відомий європейський учений-латиніст Гі Лікоп закликає: «Настала потреба адаптувати її викладання до історичного контексту нашого часу, і я вважаю анахронічним консерватизмом продовжувати навчати її так, як навчали у минулому сторіччі» [3].

Потужним джерелом вивчення латинської мови є її багатий пареміологічний фонд, адже повчальним латинським сентенційним словом насичені не тільки тексти античних творів та пам'ятників, але й багатьох інших сфер сучасної людської комунікації – публіцистики, науки, освіти, міжнародної дипломатії тощо. Латинські паремії – стійкі вислови, що становлять собою цілісне речення дидактичного змісту – активно використовуються у мовах усіх європейських країн без порушення лексичної та граматичної форми, інколи зазнаючи лише незначних фонетичних або просодичних змін, пов'язаних з нормами сучасних мов. Вітчизняні дослідники, аналізуючи наявність цього феномену в слов'янських мовах, пояснюють його таким чином: «Особлива значимість слова в античні часи, його образність сприяли тому, що саме в латинській мові з характерною для неї стислістю, лаконічністю та витонченою метафоричністю з'явилася велика кількість блискучих фразеологізмів, у яких глибина змісту поєднана з бездоганністю форми. Крім того, латинським фразеологізмам притаманна типовість, реактуалізація в нових історичних умовах і способах мислення. Стислість, гру слів та їхню внутрішню риму іноді неможливо передати засобами рідної мови, тому вони часто вживаються у своєму первісному латинському варіанті». [4]. Латинізми в європейських мовах часто виступають у якості «інтелектуальної» лексики, що характеризує людину як компетентного носія мови. Латинські крилаті вирази і сентенції вважаються «засобом формування лінгвістично цікавої полікультурної особистості» [5, 4].

Актуальність проблеми дослідження продиктована недостатньою розробленістю методики навчання латинської мови з використанням її пареміологічного фонду. Адже ці «найкультурноносніші компоненти мови в дії» (В.Телія) містять уявлення про норми співіснування і взаємодії людей та представляють їхні цінності. «Ступінь їхнього поширення різноманітний як у часі, так і в просторі, а їхня початкова метафоричність, можливість подальшого переосмислення, нових асоціацій забезпечили їм довге життя та інтернаціональний характер» (О.Г.Пилипів).

Латинські паремії, що відображають культурні концепти, є найважливішим засобом формування мовної картини світу. Сучасні українські дослідники, аналізуючи паремійний корпус мови як «софійну» складову культури, у котрій репрезентовано національний світ і злиті воєдино людина й Універсум, слушно стверджують: «Мова постає репрезентантом ментальності й потужним джерелом енергетичного коду того чи того етносу. Проблема вивчення національних й етнокультурних компонентів є актуальним напрямком сучасних філологічних інтересів, адже опис такого об'єкта дослідження визначає специфіку ментальності, а самі елементи маніфестують виразне національне маркування. Набір широкого кола лінгвальних й екстралінгвістичних уявлень є обов'язковим для кожного носія мови, а тому їх засвоєння стає невід'ємною складовою вищої мовної освіти» [6, 3]. У цьому сенсі доцільною й актуальною бачиться необхідність врахування пареміологічного підходу до організації змістовного компонента навчання латинської мови. Зважаючи на невелику кількість годин, що відводяться на її викладання (36 год.), лаконічність і самодостатність паремійних «текстів» виступають додатковими аргументами на користь використання означеного підходу.

Латинські паремії плідно використовуються в європейській художній літературі, у публіцистичному, офіційно-діловому і розмовному стилях. У мовленні вони функціонують для комунікації та пізнання їх носія. «Усі одиниці пареміології (прислів'я, приказки, афоризми, примовки, «ділові» вислови, повір'я, прикмети, замовляння, нісенітниця, казкові формули тощо) являють собою кліше і використовуються в ролі знаків. Одночасно паремії є текстами – фольклорними чи книжними, які позначені ознакою автосемантії (мають самодостатнє значення і можуть вживатися самостійно)» [6, 5]. Мова і стиль людини, яка дотепно та вмело влітає у свою мовленнєву канву латинські «класичні скарби», захоплює співрозмовника, змушує аналізувати, замислюватись, хвилюватись. Прикметним у цьому сенсі є сучасне латинське напівжартівливе зауваження: *Latine dictum sit altum videtur* – *Сказане латиною видається переконливішим*.

В українській та інших європейських мовах є також чимало засвоєних з латинської мови висловів, які не видаються запозиченнями, оскільки процес асиміляції на всіх рівнях мови відбувся у повному обсязі, спричинивши навіть виникнення іншомовних паремічних паралелей, наприклад: лат. *De gustibus et coloribus non est disputandum*; укр. *Про смаки не сперечаються*; рос. *На вкус и цвет товарищей нет*; англ. *There is no accounting for taste / Tastes differ*; нім. *Über (den) Geschmack lässt sich nicht streiten*; фр. *Des goûts et des couleurs il ne faut pas disputer*; рум. *Gusturile diferă*.

Природно, що аналізуючи древні латинські істини, студенти передовсім опановують лінгвістику, тобто вивчають лексичні, граматичні та стилістичні особливості латини. При цьому важливо, що завдяки цим «словесним мініатюрам» (О.Кушнір) мовна система латини вивчається легше, вони наочніше і компактніше дають уявлення про організацію мови взагалі й дозволяють надалі свідомо, а не наосліп підходити до вивчення інших мов світу, адже в силу загального індоєвропейського походження народів, що населяють Європу, латина на глибинно-теоретичному рівні висвітлює чимало закономірностей сучасних мов.

У реалізації пареміологічного підходу до вивчення латинської мови доцільним бачиться використання мультимедійних засобів, що дозволяє зробити процес навчання більш ефективним та насиченим, тому що створення ситуації «переживання та випробування» активно сприяє «глибшому проникненню в зміст та кращому запам'ятовуванню» [7, 24]. Відеоматеріали належать до групи тих сучасних допоміжних засобів навчання, які здійснюють насамперед емоційний вплив на студентів, відповідають їхнім інтересам, а тому є позитивним мотивом-стимулом у навчальному процесі. Їх застосування має значні методико-дидактичні переваги: завдяки звучанню латинського мовлення створюється наближене до реального іншомовне середовище, відбувається економія часу тощо. На потвердження вищесказаного наведемо так звану «таблицю запам'ятовування», яка пояснює, звідки виявляється те, що запам'ятовуємо:

«10% того, що прочитаємо, 20% того, що почуємо, 30% того, що побачимо, 50% того, що побачимо та почуємо, 80% того, що скажемо і 90% того, що виразимо в дії» [8, 3].

У відборі пареміологічного матеріалу для роботи студентів мають застосовуватися такі принципи:

1. соціокультурної орієнтованості інформації;
2. тематичної різноманітності змісту;
3. стилістичної диференціації мовного та мовленнєвого оформлення змісту;
4. естетичної цінності.

Розглянемо як приклад завдання до відеоролика «*Peminae Latinae*» («Латинські паремії»), робота з яким включає три етапи, необхідних для забезпечення інтеріоризації паремій у складі лінгвістичної та соціокультурної компетенції студентів: переддемонстраційний, демонстраційний, післядемонстраційний.

Завдання переддемонстраційного етапу мають на меті зняти мовні труднощі та полегшити сприйняття змісту запропонованого відео. Це вправи на введення та закріплення нової лексики, аутентичних розмовних формул, засвоєння граматичного матеріалу, аналіз лінгвокраїнознавчих реалій тощо. Так, студентам пропонуються лінгвокультурологічний коментар з теорії та історії латинської пареміології, необхідні граматичні пояснення та лексичний мінімум. Наприклад: *Ferreo ignique* – Вогнем і мечем (наводиться переклад сполучника *que* – «і») (та пояснюється, що він ставиться після слова, до якого належить і пишеться разом), а також лексем *ferrum*, *i n* – залізо, *плуг*, *меч* й *ignis*, *is t* – вогонь, *пожежа*).

Під час демонстрації відео студенти виконують різноманітні завдання на встановлення характеру співвідношення звукового та зорового ряду, зіставлення фактів, відновлення послідовності тощо. Наведемо приклади завдань:

1. Прослухайте уважно відеоролик «*Peminae Latinae*» з паралельним переглядом відповідних фрагментів тексту на екрані. Дайте відповіді на запитання:

а) яке уявлення про світобачення та особливості характеру давніх римлян дозволяють скласти представлені паремії?

б) які характерні реалії містяться у відеоряді?

в) яка етнокультурна інформація (певні історичні події, традиції минулого тощо) закладена у таких латинських пареміях:

– *Res redit ad triarios* (*лат.* *triarius* – найдосвідченіші воїни римських легіонів, які ставилися в третьому ряду бойового порядку (звідси назва) і часто вирішували результат битви).

– *Ave, Caesar, Morituri te salutant* (Слова, що промовляли римські гладіатори перед боєм, проходячи повз імператорську ложу).

– *Gladiator in arena capit consilium*.

2. Під час повторної демонстрації випишіть паремії, які складаються із спонукальних конструкцій з різними функціями (поради, пропозиції, побажання, заборони, попередження тощо).

3. Під час третьої демонстрації запишіть паремії при включеному аудіоряді й вимкненому відеоряді (або не дивлячись на екран), потім перевірте написане шляхом порівняння з текстом на екрані.

Завдання післядемонстраційного етапу передбачають перевірку розуміння змісту і використаних у відеоматеріалах мовних та мовленнєвих засобів. Пропонуються вправи на дослідження лексичного складу, граматичної структури, стилістичного оформлення та лінгвокультурного компонента латиномовного матеріалу. На цьому етапі використовується друкований список паремій, раніше представлених на відео. Наводимо приклади завдань:

1. Застосовуючи лексику відеокліпу, визначте, від яких латинських основ походять слова: *юстиція*, *медикамент*, *вино*, *популярний*, *імператор*, *максимум*, *мінімум*, *арена*.

2. Прочитайте латинські вислови. Знайдіть у списку паремій лексеми, що мають спільний корінь з підкресленими словами: 1. *Perierat* totus orbis, nisi iram finiret misericordia – Загине весь світ, якщо гнів не буде закінчуватись співчуттям (Сенека старший, «*Controversiae*» – «Контроверсії»). 2. *Quaecumque ex merito spes* venit, aequa venit – Будь-яка надія, заснована на заслuzі, є справедливою (Овідій). 3. *Quem di diligunt adolescens moritur* – Улюбленці богів умирають молодими. (Плавт, комедія «*Bacchides*» – «Вакхіди»). 4. *Qui terret, plus ipse timeo* – Той, хто змушує боятися, сам боїться ще дужче. 5. *Quidquid id est, timeo Danaos et dona ferentes* – Що б

це не було, я боюся данайців, що дари приносять (Вергілій, «Aenis» – «Енеїда»). 6. *Respice post te, mortalem te esse memento* – Піклуйся про те, що залишаєш позаду, пам'ятай, що ти смертний (Тертуліан). 7. *Sapiens ipse fingit fortunam sibi* – Мудрий сам собі визначає долю (Плавт, «Trinummus» – «Три монети»).

3. Вивчіть напам'ять подані у відео паремії, користуючись нижченаведеним списком.

4. Прокоментуйте вислів: «Вивчати латинську мову – це намагатися краще зрозуміти західну цивілізацію» (Ремі Браг).

Перевірка ефективності засвоєння пареміологічного матеріалу організовується на основі тестового контролю, який дозволяє виявити такі характеристики володіння латинською мовою: розуміння, запам'ятовування, вміння отримувати необхідну інформацію, здатність використовувати їх у соціокультурному плані тощо. Студентам пропонуються тестові завдання трьох рівнів, які розташовуються за принципом зростання складності й дозволяють виміряти якість роботи. Як приклади наведемо такі питання:

1) Низький рівень складності (Вказівки: *Прочитайте уважно речення і визначте, чи правильним є застосоване в ньому твердження. Розв'яжіть завдання й підкресліть варіант правильної відповіді*):

Словосполучення «*Dictator in perpetuum*» означає «Веселий диктатор».

a. так b. ні

2) Середній рівень складності (Вказівки: *Прочитайте уважно речення. Визначте, в якій особі та в якому числі вжито дієслово «бути» (esse), що використовується в запропонованому реченні. Розв'яжіть завдання і підкресліть варіант правильної відповіді*):

Homo sum: humani nihil a me alienum puto.

a. перша особа множини
b. друга особа множини
c. перша особа однини
d. третя особа однини

3) Високий рівень складності (Вказівки: *Прочитайте уважно речення, запропоноване завдання і варіанти його вирішення. Визначте який варіант можна вважати правильним. Розв'яжіть завдання і підкресліть варіант правильної відповіді*):

Щоб підтвердити думку про те, що ніхто не може примусити іншого здійснити аморальний вчинок, потрібно застосувати такий латинський вислів:

a. *Ad turpia nemo obligatur*
b. *Homo sum humani nihil a me alienum puto*
c. *Testis unus, testis nullus*
d. *Est deus in nobis.*

Останній приклад переконує, що тести третього рівня поряд, із лінгвістичними, перевіряють також екстралінгвістичні здібності студентів, зокрема, доречність послуговування тим чи тим крилатим висловом у запропонованому контексті.

«Латина створює міцну лінгвістичну основу для вивчення інших мов, дає можливість усвідомити місце і роль рідної мови в мовній картині світу» [5]. Відтак пареміологічний підхід видається плідним не тільки у вивченні латинської лексики, порядку слів, їх граматичних характеристик, фразотвірних моделей, тобто майже всіх морфологічних і синтаксичних особливостей латинської мови, але й в інтерлінгвістичному аспекті. В цьому контексті порівняння латинських пареміологічних одиниць із відповідними варіантами в сучасних європейських мовах дозволяє глибше усвідомити їх зміст і морально-етичну цінність. Для досягнення цієї мети студентам пропонуються такі вправи:

1. Порівняйте кожне латинське прислів'я з його варіантом тією іноземною мовою, що вивчаєте, і знайдіть лексико-граматичні відмінності:

1. *Quaelibet vulpes caudam suam laudat* – Кожна лисиця свій хвіст хвалить

Укр.	Англ.	Нім.	Фр.	Рум.
Кожен своє хвалить кулик болото	Each bird loves to hear himself sing	Jeder lobt seinen Bau	Tout oiseau aime à s'entendre chanter	Tot țiganul își laudă ciocanul

2. Res, non verba – Діла, а не слова.

Укр.	Англ.	Нім.	Фр.	Рум.
Менше говори – більше діла твори.	Better to do well than to say well.	Taten sprechen mehr als Worte.	Les grands diseurs ne sont pas les grands faiseurs.	Fapte nu vorbe!

3. Vita somnium breve est – Життя – короткий сон

Укр.	Англ.	Нім.	Фр.	Рум.
Життя – це короткий сон.	Life is an empty dream.	Das Leben ist ein kurzer Traum.	La vie est un songe.	Viața este scurtă.

Запроновані вправи переконливо демонструють, що кожна мова класифікує, систематизує та концептуалізує навколишній світ по-своєму, згідно з накопиченим практичним досвідом, традиціями й принципами, виробленими століттями існування. Подібні інтерлінгвістичні дослідження сприяють кращому засвоєнню мовного матеріалу, стимулюють розвиток пам'яті, розумових здібностей, а також підвищують соціокультурну компетенцію студентів.

Отже, пареміологічні одиниці є ефективним засобом виховання та навчання латинської мови, адже сконденсована в багатій фразеології мудрість давніх римлян відображає культуру, на якій ґрунтується наша цивілізація. Засвоєння пареміологічного фонду латинської мови дає студентам додаткову мотивацію щодо її вивчення, сприяє не тільки поглибленню знань з латини, але й інших дисциплін: сучасних європейських мов, історії, літератури, права, філософії тощо. Кожне заняття цією древньою мовою повинно бути також уроком мислення і сприяти «проникненню в духовне життя Стародавнього світу у зв'язку з нашими вічними проблемами» (А.І.Зайцев). У цьому контексті курс латинської мови дозволяє розвинути когнітивні здібності студентів, сформувати їх загальну культуру, аналітичні навички й спосіб мислення, а також уміння набувати нові знання.

1. Румик О. Л. Щодо гуманітарного аспекту при вивченні латинської мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:/// C:/Users/%D0%BE%D0%BB%D1%8F/Downloads/vdumo_2010_18_16_4
2. Подосинов А. В. Место латинського языка в цикле гуманітарного школьного образования [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/mesto-latinskogo-yazyka-v-tsikle-gumanitarnogo-shkolnogo-obrazovaniya>
3. Licorpe G. Pourquoi le latin aujourd'hui? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.latininitatis.com/latininitas/textus/latin.htm>
4. Пилипів О. Г. Рецензія на монографію Г. І. Шевченко «Фразеологія античного походження в слов'янських мовах». – Минск : БГУ, 2005. – 211 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:http://lnu.edu.ua/faculty/inomov.new/Visnyk/visnyk/Visnyk_16/articles/Pylypiv.pdf&gws_rd=cr&ei
5. Хамурзова А. Г. Пареміологічний підхід к обучению классическому языку студентов-билингвов (на материале латинского языка) : Автореф. дисс. ... канд. пед. наук. – Пятигорск, 2006. – 18 с.
6. Колоїз Ж. В. Українська пареміологія : навчальний посібник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів / Ж. В. Колоїз, Н. М. Малюга, Н. М. Шарманова ; за ред. Ж. В. Колоїз. – Кривий Ріг : КП ДВНЗ «КНУ», 2014. – 349 с.
7. Інтерактивні методи навчання: навчальне видання / За редакцією Петра Шевчука та Пшемислава Фенриха. – Щецін – Львів, 2005. – 138 с.
8. Karnikau R., McElroy F. Communication for the Safety Professional. – Chicago, 1975. – 240 p.

Кудинова О. І. Пареміологічний підхід к обучению латинскому языку в выш. ш.

Цель статьи – продемонстрировать плодотворность пареміологического подхода к обучению латинскому языку, который позволяет улучшить способности студентов и их эффективность в профессиональной и общественной деятельности. Доказывается, что использование в учебном процессе латинских пословиц, сентенций, афоризмов не только способствует успешному усвоению лексического и грамматического материала, но и развивает интеллект, способность видеть суть вещей, выстраивать причинно-следственные связи и общую картину мира, то есть качества, необходимые для будущего специалиста. Разработанная методика преподавания латинского языка строится на основе методик преподавания живых иностранных языков и предусматривает преимущества активных методов над пассивными.

Ключевые слова: латинский язык, паремия, европейская культура, экстралингвистические способности, интерлингвистический аспект.

Kudinova O. I. Paremiological approach to teaching Latin in institutes of higher education.

The purpose of this article is to show the fruitfulness of paremiological approach to learning the Latin language, which allows to improve the ability of students and their efficiency in professional and social activities. It is shown that the use in the educational process of Latin proverbs, maxims, aphorisms not only contributes to the successful assimilation of lexical and grammatical material, but also develops the intellect, the ability to see the essence of things, to build cause-and-effect relationships and the overall picture of the world, that is, the qualities necessary for the future specialist. The developed method of teaching Latin is built on the basis of methods of teaching living foreign languages and provides the advantage of active methods over passive, ones.

Key words: the Latin language, paremia, European culture, extralinguistic abilities, interlinguistic aspect.